

कृषक /उद्गमी स्तर
चरन विकास तथा व्यवस्थान(नर्सरी निमाण, विरुवा उत्पादन
तथाव्यवस्थापन) तालिम

पाठ्यक्रम तयारी

श्री दिनेश परियार संयोजक (NARC)

श्री शंकर साह सदस्य (राष्ट्रीय चरन तथा पशु आहारा केन्द्र)

डा. नजुमा जोशी सदस्य (तालिम तथा प्रसार निर्देशनालय)

कृषक /उद्यमी स्तर

चरन विकास तथा व्यवस्थान(नर्सरी निमाण, विरुवा उत्पादन तथा व्यवस्थापन) तालिम

उद्देश्य:

१ चरन विकास तथा व्यवस्थापनका लागि स्थानीय पशुपालक कृषकहरु/समूह/ समितिलाइ सक्षम बनाउने ।

२ स्थानीय स्तरमा प्राप्त साधन श्रोतको प्रयोग गरि डालेघांस तथा बहुवर्षे घांसको विउ तथा वेर्नाको श्रोत विकास गर्न पशुपालक कृषकहरु/समूह/ समितिलाइ प्रोत्साहन गर्ने ।

२ वीरुवा उत्पादन र बृक्षारोपणमा पशुपालक गरी स्थानीय स्तरमा देखा पर्ने जलवायु परिवर्तनको असर पहिचान गरी सो असरसंग अनुकूलित हुने स्थानीय उपायहरुको खोज र अवलम्बन गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।

३ चरन खर्कको जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन एवं विस्तार गर्न उपभोक्ताहरु लाइ प्रेरित गर्ने

४ कृषकहरुले स्थानीय स्तरमा अपनाउदै आएको घांस विकास प्रविधि र अनुभव आदान प्रदान गरी उपयुक्त प्रविधिलाइ पंसार गर्ने

५ वन, वनस्पति, घांस तथा डालेघांस संरक्षण, विकास र सदुपयोगबाट वातावरण र पारिस्थितिकीय प्रणाली संतुलित र व्यवस्थित गर्न समुदाय परिचालित हुने र स्थानीय श्रोत साधन र प्रबिधिको अधिकतम प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गर्ने र जागरुक गराउने

कृषक, उद्यमी स्तर

उच्च पहाडी क्षेत्रमा चरन विकास तथा व्यवस्थान(नर्सरी निमाण, विरुवा उत्पादन तथाव्यवस्थापन) तालिम

तालिम अवधि : १ हप्ते	तालिम कार्यदिन ६ दिन
जम्मा सेशन संख्या: २४	प्रति कक्षा अवधी : १ घण्टा ३० मिनेट

दिन	सेशन	विषय	सैधान्तिक	व्यवहारिक
१	१	रजिष्ट्रेशन, अपेक्षा, संकलन, तालिमको उद्देश्य र महत्व वारे जानकारी	१	
	२	नर्सरी स्थापना, नर्सरीका किसिम, आवश्यकता र महत्व	१	
	३	वीउ तथा विरुवाको श्रोत (Seed / Vegetative Propagation)	१	
	४	नर्सरीको लागि क्षेत्र छनोट गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु तथा आवश्यक पर्ने सामग्रीहरु	१	
२	५	नर्सरी स्थापना तथा त्यसको रेखांकन (Nursery Design) यसको आवश्यकता र महत्व	१	
	६	वीउ व्याड र पोलिथिन थैला राख्ने व्याड निर्माण, पोलिथिन थैला भर्नको लागि मिश्रण (वालुवा, माटो, कम्पोस्ट) तयार गर्ने र थैला भर्ने तरिका	२	
	७ र ८	नर्सरी, अवलोकन भ्रमण (नर्सरी निर्माण र संचालन गरेको उपयुक्त स्थान)		२
३	९ - १२	फिल्ड अभ्यास नर्सरी निर्माण		४
	१३	फिल्ड अभ्यास सम्बन्धि समूहमा छलफल तथा प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुतिकरण	१	
४	१४	उच्च पहाडी क्षेत्रका रैथाने घांस तथा डालेघांसका वीरुवा उत्पादनमा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव, स्थानीय प्रजातिको संरक्षण र विकासमा देखा परेका समस्याहरु र समाधानका उपायहरु	१	
	१५	गुणस्तरिय विरुवा उत्पादनको लागि गुणस्तरिय वीउको पहिचान, माउ रुख छनोट, वीउ संकलन, प्रशोधन र भण्डारण विधि	१	
	१६	नर्सरी तथा वीरुवा व्यवस्थापन (वीरुवा संरक्षण, सिचाइ, नर्सरी सरसफाइ, विरुवा ग्रेडिङ आद)	१	
५	१७-१८	वीउ व्याड तयारी, वीउ छर्नु अगाडी वीउको उपचार (इनाकुलेशन, स्कारफिकेशन), वीउ छर्ने (पेलीथिन थैला सिधै वीउ रोप्ने र वीउ व्याडमा वीउ छर्ने) प्रविधि	१	१
	१९	बृक्षारोपण पद्धति, आवश्यकता र महत्व	१	
	२०	बृक्षारोपण क्षेत्रको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा सदुपयोग (बृक्षारोपण व्यवस्थापन)	१	
६	२१-२२	बृक्षारोपणको लागि क्षेत्र छनोट, सरसफाइ र जग्गाको तयारी छलफल, फिल्ड अभ्यास	१	१
	२३-२४	सहभागीहरुबाट नर्सरी निर्माण तथा बृक्षारोपणसम्बन्धी रिपोर्ट तथा येजना तयारी रिपोर्ट परस्तुतीकरण, तालिमको समिक्षा,	२	
		अन्तिममूल्यांकन प्रमाण पत्र वितरण र तालिमको समापन		

१ शिर्षक: रजिष्ट्रेशन, अपेक्षा संकलन र तालिमको उद्देश्य बारे जानकारी

दिन: प्रथम

सेशन: १

समय: १ घण्टा ३० मिनेट

उद्देश्य:

सहभागीहरूको ववरण दर्ता गर्ने, अपेक्षा र तालिमका विषयवस्तुहरू बीच समानजस्ता ल्याउने र तालिमको उद्देश्य र महत्वप्रति सहभागीहरूलाई अन्तरग्रही वनाउने

उपशिर्षकहरू:

- सहभागीको नाम र विवरण दर्ता
- परिचय, अपेक्षा संकलन र तालिमको उद्देश्य तथा महत्व
- तालिम अवधीमा पालना गर्नु पर्ने सहभागीतात्मक नियमहरू वनाउने

उपलब्धी:

शेषनको अन्तमा सहभागीहरूले तालिमको उद्देश्य र महत्व बुझे छन र तालिम अवधिभर नियम पालना गर्ने छन

विधी: प्रशिक्षण, छलफल र समूह कार्य

तालिम सामाग्री:

इनामेल वोड, मल्टिमिडिया, मार्कर

प्रशिक्षण योजना:

- कक्षाकोठा व्यवस्थान र सिकाइको लागि वातवरण सृजना (५ मिनेट)
- परिचयात्मक कार्यक्रम (२० मिनेट)
- तालिमको उद्देश्य र महत्वको बारेमा जानकारी (२० मिनेट)
- तालिम अवधीमा पालना गर्नु पर्ने नियमहरूको जानकारी (२० मिनेट)
- सहभागीहरूबाट छलफलगरी नियम तयार गर्ने (२० मिनेट)
- छलफल र प्रशिक्षकबाट शेषनको समग्रनिचोड (५ मिनेट)

२ शिर्षक: नर्सरी स्थापना, नर्सरीका किसिम, आवश्यकता र महत्व

दिन: प्रथम

सेशन: २

समय: १ घण्टा ३० मिनेट

उद्देश्य:

सहभागीहरूलाई नर्सरी स्थापना, नर्सरीका किसिम, आवश्यकता र महत्वका बारेमा जानकारी गराउने

उपशिर्षकहरू:

- नर्सरीको परिभाषा एवं जानकारी
- नर्सरी स्थापनाको आवश्यकता र महत्व
- नर्सरीको किसिमको बारेमा जानकारी तथा छलफल
- विभिन्न किसिमका नर्सरीको आवश्यकता महत्व

उपलब्धी:

शेषनको अन्तमा सहभागीहरूले नर्सरी स्थापना, नर्सरीका किसिम, आवश्यकता र महत्वको बारेमा वताउन सक्ने छन

विधी:

प्रशिक्षण, समूह कार्य, प्रस्तुतिकरण

तालिम सामाग्री:

इनामेल वोड, मल्टिमिडिया, मार्कर, ब्राउनपेपर

प्रशिक्षण योजना:

- कक्षाकोठा व्यवस्थान र सिकाइको लागि वातवरण सृजना (५ मिनेट)
- नर्सरीको परिभाषा एवं जानकारी (२० मिनेट)
- नर्सरीको किसिमको बारेमा जानकारी (३० मिनेट)
- विभिन्न किसिमका नर्सरीको आवश्यकता महत्व (३० मिनेट)
- छलफल र प्रशिक्षकवाट शेषनको समग्र निचोड (५ मिनेट)

३ शिर्षक: वीउ तथा विरुवाको श्रोत (Seed / Vegetative Propagation) (१ घण्टा ३०मिनेट)

दिन: प्रथम

सेशन: ३

समय: १ घण्टा ३० मिनेट

उद्देश्य:

सहभागीहरूलाई विरुवाको श्रोत तथा अधार (Seed / Vegetative Propagation) बारेमा जानकारी गराउने

उपशिर्षकहरू:

- वीउवाट विरुवा उत्पादन
- **Vegetative Propagation** (वानस्पतिक प्रसारण)
- वीउवाट विरुवा उत्पादन र वानस्पतिक प्रसारण बीच भिन्नता, आवश्यकता र महत्व
- छलफल र प्रशिक्षकवाट शेषनको समग्र निचोड

उपलब्धी:

शेषनको अन्तमा सहभागीहरूले वीउ तथा विरुवाको श्रोत (Seed / Vegetative Propagation) बारेमा जानकारी दिने

विधी:

प्रशिक्षण, समूह कार्य, प्रस्तुतिकरण

तालिम सामाग्री:

इनामेल वोड, मल्टिमिडिया, मार्कर, ब्राउनपेपर

प्रशिक्षण योजना:

- कक्षाकोठा व्यवस्थान र सिकाइको लागि वातवरण सृजना (५ मिनेट)
- वीउ तथा वीरुवाको श्रोत र विरुवा उत्पादन (३० मिनेट)
- **Vegetative Propagation** (वानस्पतिक प्रसारण) (३० मिनेट)
- **वीउवाट विरुवा उत्पादन र वानस्पतिक प्रसारण बीच भिन्नता, आवश्यकता र महत्व** (२० मिनेट)
- छलफल र प्रशिक्षकवाट शेषनको समग्र निचोड (५ मिनेट)

४ शिर्षक: नर्सरीको लागि क्षेत्र छनोट गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरु, नर्सरी स्थापना तथा संचालनका लागि आवश्यक पर्ने सामग्रीहरु

दिन: प्रथम
मिनेट

सेशन: ४

समय: १ घण्टा ३०

उद्देश्य:

सहभागीहरुलाई नर्सरीको लागि क्षेत्र छनोट गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरु, नर्सरी स्थापना तथा संचालनका लागि आवश्यक सामग्रीहरुको बारेमा जानकारी गराउने

उपशिर्षकहरु:

- भैगोलिक क्षेत्र र हावापानीको आधारमा नर्सरीको लागि स्थान छनोट
- स्थान छनोटको आवश्यकता र ध्यान दिनु पर्ने कुराहरु
- नर्सरी स्थापना तथा संचालन गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरु
- **नर्सरी स्थापना तथा संचालनका लागि आवश्यक सामग्रीहरु**
- छलफल र प्रशिक्षकवाट शेषनको समग्र निचोड

उपलब्धी:

शेषनको अन्तमा सहभागीहरुले नर्सरीको लागि क्षेत्र छनोट गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरु, आवश्यक स्रोत तथा सामग्रीहरु बारेमा बताउन सक्ने छन

विधी:

प्रशिक्षण, समूह कार्य, प्रस्तुतिकरण

तालिम सामग्री:

इनामेल बोर्ड, मल्टिमिडिया, मार्कर, ब्राउनपेपर

प्रशिक्षण योजना:

- कक्षाकोठा व्यवस्थान र सिकाइको लागि वातवरण सृजना (५ मिनेट)
- भैगोलिक क्षेत्र र हावापानीको आधारमा नर्सरीको लागि स्थान छनौट (२० मिनेट)
- स्थान छनौटको आवश्यकता र ध्यान दिनु पर्ने कुराहरु (२० मिनेट)
- नर्सरी स्थापना तथा संचालन गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरु (२० मिनेट)
- नर्सरी स्थापना तथा संचालनका लागि आवश्यक सामग्रीहरु (२० मिनेट)
- छलफल र प्रशिक्षकबाट शेषनको समग्र निचोड (५ मिनेट)

५ शिर्षक: नर्सरी स्थापना, नर्सरीको रेखांकन (Nursery Design), यसको आवश्यकता र महत्व

दिन: दोश्रो
मिनेट

सेशन: १

समय: १ घण्टा ३०

उद्देश्य:

सहभागीहरुलाई नर्सरी स्थापना, नर्सरीको रेखांकन (Nursery Design), यसको आवश्यकता र महत्वको बारेमा जानकारी हुनेछ

उपशिर्षकहरु:

- नर्सरी स्थापना र रेखांकनको बारेमा जानकारी
- नर्सरी स्थापना र रेखांकनको आवश्यकता तथा खमहत्व
- नर्सरी निर्माण गर्दा वीड व्याड, थैला राख्ने व्याड, सेडहाउस आदिको लेआउट
- पानीको निकास, कम्पाण्ड र अन्य अवश्यक संरचना
- छलफल र प्रशिक्षकबाट शेषनको समग्र निचोड

उपलब्धी:

शेषनको अदन्तमा सहभागीहरुले नर्सरीको रेखांकन (Nursery Design) यसको आवश्यकता र महत्व बारेमा वताउन सक्ने छन

विधी:

प्रशिक्षण, समूह कार्य, प्रस्तुतिकरण

तालिम सामग्री:

इनामेल बोर्ड, मल्टिमिडिया, मार्कर, ब्राउनपेपर

प्रशिक्षण योजना:

- कक्षाकोठा व्यवस्थान र सिकाइको लागि वातवरण सृजना (५ मिनेट)
- नर्सरी स्थापना र रेखांकनको बारेमा जानकारी (२० मिनेट)
- नर्सरी स्थापना र रेखांकनको आवश्यकता तथा महत्व (२० मिनेट)
- नर्सरी निर्माण गर्दा वीड व्याड, थैला राख्ने व्याड, सेडहाउस आदिको लेआउट (२० मिनेट)
- पानीको निकास, कम्पाण्ड र अन्य अवश्यक संरचना (२० मिनेट)

- छलफल र प्रशिक्षकवाट शेषनको समग्र निचोड

(१० मिनेट)

६ शिर्षक: वीड व्याड र पोलिथिन थैला राखने व्याड निर्माण र पोलीथिन थैला भर्नको लागि मिश्रण तयार गरी थैला भर्ने तरिका

दिन: दोश्रो
मिनेट

सेशन: २

समय: १ घण्टा ३०

उदेश्य:

सहभागीहरुलाई वीड व्याड र पोलिथिन थैला राखने व्याड निर्माण र पोलीथिन थैला भर्नको लागि मिश्रण तयार गरी थैला भर्ने तरिका बारेमा जानकारी दने

उपशिर्षकहरु:

- वीड व्याड र पोलिथिन थैला राखने व्याड परिचय, आवश्यकता र महत्व
- वीड व्याड र पोलिथिन थैला राखने व्याड निर्माण विधि
- वीड व्याडको लागि माटो तयारी
- पोलीथिन थैला भर्नको लागि मिश्रण तयार गर्ने तरिका
- थैला भर्ने र क्यारीमा थैला मिलाएर राख्ने तरिका

उपलब्धी:

शेषनको अन्तमा सहभागीहरुले वीड व्याड र पोलिथिन थैला राखने व्याड निर्माण र पोलीथिन थैला भर्नको लागि मिश्रण तयार गरी थैला भर्ने तरिका बारेमा वताउन सक्ने छन
विधि:

- प्रशिक्षण
- समूह कार्य
- प्रस्तुतिकरण

तालिम सामग्री:

इनामेल बोर्ड, मल्टिमिडिया, मार्कर, ब्राउनपेपर

प्रशिक्षण योजना:

- कक्षाकोठा व्यवस्थान र सिकाइको लागि वातवरण सृजना (५ मिनेट)
- वीड व्याड र पोलिथिन थैला राखने व्याड परिचय, आवश्यकता र महत्व (२० मिनेट)
- वीड व्याड र पोलिथिन थैला राखने व्याड निर्माण विधि (२० मिनेट)
- वीड व्याडको लागि माटो तयारी (२० मिनेट)
- पोलीथिन थैला भर्नको लागि मिश्रण तयार गर्ने तरिका (२० मिनेट)
- थैला भर्ने र क्यारीमा थैला मिलाएर राख्ने तरिका (२० मिनेट)
- छलफल र शेषनको समग्र निचोड (५ मिनेट)

७ र ८ शिर्षक: नर्सरी अवलोकन भ्रमण

दिन: दोश्रो
३० मिनेट

सेशन: ३-४

समय: १ घण्टा

उदेश्य:

सहभागीहरुलाई नजिकमा संचालन भएको वन नर्सरी तथा डालेघांस एवं बहुवर्षे घांसको नर्सरीको अवलोकन गराइ व्यवहारिक पक्षको जानकारी गराउने

उपशिर्षकहरु:

- नर्सरी संचालक सस्थामा छलफल
- नर्सरी अवलोकन र प्रजातीहरुको पहिचान
- नर्सरी नाइको तथा नर्सरी व्यवस्थापनमा संलग्न व्यक्ति तथा पदाधिकारी संग छलफल तथा अन्तरक्रिया

उपलब्धी:

शेषनको अदन्तमा सहभागीहरुले नजिकमा संचालन भएको वननर्सरी तथा डालेघांस एवं बहुवर्षे घांसको नर्सरीको अवलोकनबाट नर्सरी सम्बन्धि व्यवहारीक ज्ञान हासिल गर्ने छन

विधी:

प्रशिक्षण, समूह कार्य, प्रस्तुतिकरण

तालिम सामग्री:

इनामेल बोर्ड, मल्टिमिडिया, मार्कर, ब्राउनपेपर

प्रशिक्षण योजना:

- छलफलका लागि वातवरण सृजना (५ मिनेट)
- नर्सरी संचालक सस्थामा छलफल (३० मिनेट)
- नर्सरी अवलोकन र प्रजातीहरुको पहिचान (३० मिनेट)
- नर्सरी नाइको तथा नर्सरी व्यवस्थापनमा संलग्न व्यक्ति तथा पदाधिकारी संग छलफल तथा अन्तरक्रिया (५० मिनेट)
- छलफल र शेषनको समग्र निचोड (५ मिनेट)

९ देखि १२ शिर्षक: नर्सरी निर्माण फिल्ड अभ्यास

दिन: तेश्रो
मिनेट

सेशन: १-४

समय: ६ घण्टा ३०

उदेश्य:

सहभागीहरूलाई नर्सरी निर्माण सम्बन्धी व्यवहारिक ज्ञान सिकाउने

उपशिर्षकहरू:

- नर्सरी स्थापना गर्ने ठाउँ रेखांकन गर्ने
- क्षेत्र सफाइ
- रेखांकन अनुसार वीउ व्याड, थैला राख्ने व्याड, सेड हाउस आदिको लेआउट गर्ने
- जग्गा तयारी
- नापसाइज अनुसार वेड तयारी

उपलब्धी:

शेषनको अन्तमा सहभागीहरूले नर्सरी निर्माण सम्बन्धी व्यवहारिक ज्ञान हासिल गर्ने छन

विधी:

प्रयोगात्मक सिकाइ, प्रशिक्षण, समूह कार्य,

तालिम सामाग्री:

टेप, कोदाला, किला अन्य आवश्यक कच्चा पदार्थहरू

कार्ययोजना

- सहभागीहरूले कार्य विभाजन गरि स्थलगत रूपमा नर्सरी लेआउट निर्माण सम्बन्धी सम्पूर्ण कार्यहरूको अभ्यास गर्ने (८ घण्टा)

१३ शिर्षक:

फिल्ड अभ्यास सम्बन्धि समूहमा छलफल तथा प्रतिवेदन तयारी र प्रतुतिकरण

दिन: चोथो
मिनेट

सेशन: १

समय: १ घण्टा ३०

उद्देश्य:

सहभागीहरूलाई फिल्डमा भएका कार्यहरूमा पुन ताजगी वनाउने र नर्सरी निर्माणको लागि सवमंमा विश्वस्त वनाउने

उपशिर्षकहरू:

- फिल्ड अभ्यास सम्बन्धि समूहमा छलफल तथा प्रतिवेदन
- प्रतुतिकरण

उपलब्धी:

शेषनको अन्तमा सहभागीहरूले फिल्डमा भएका कार्यहरूमा पुन ताजगी हुने छन र नर्सरी निर्माणको लागि सवमंमा विश्वस्त हुने छन

विधी:

समूह कार्य, प्रस्तुतिकरण

तालिम सामाग्री:

इनामेल बोर्ड, मल्टिमिडिया, मार्कर, ब्राउनपेपर

प्रशिक्षण योजना:

• कक्षाकोठा व्यवस्थान र सिकाइको लागि वातवरण सृजना	(५ मिनेट)
• फिल्ड अभ्यास सम्बन्धि समूहमा छलफल तथा प्रतिवेदन	(३० मिनेट)
• प्रतुतिकरण	(३० मिनेट)
• आहारा व्यवस्थापन र लाभ लागत अन्तरसम्बन्ध	(२० मिनेट)
• छलफल र शेषनको समग्र निचोड	(५ मिनेट)

१४ शिर्षक: उच्च पहाडी क्षेत्रका रैथाने घांस तथा डालेघांसका वीरुवा उत्पादनमा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव, स्थानीय प्रजातिको संरक्षण र विकासमा देखा परेका समस्याहरू र समाधानका उपायहरू

दिन: चौथो
३० मिनेट

सेशन: २

समय: १ घण्टा

उद्देश्य:

सहभागीहरूलाई रैथाने उच्च पहाडी क्षेत्रका घांस तथा डालेघांसका वीरुवा उत्पादनमा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव, स्थानीय प्रजातिको संरक्षण र विकासमा देखा परेका समस्याहरू र समाधानका उपायहरूको बारेमा जानकारी गराउने

उपशिर्षकहरू:

- रैथाने उच्च पहाडी क्षेत्रका घांस तथा डालेघांसका प्रजातिहरूको बारेमा जानकारी
- वीरुवा उत्पादनमा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव
- जलवायु अनुकूलित घांस विकास र यसको आवश्यकता
- स्थानीय प्रजातिको संरक्षण र विकासमा देखा परेका समस्याहरू
- समाधानका उपायहरूको बारेमा जानकारी

उपलब्धी:

शेषनको अन्तमा सहभागीहरूले रैथाने उच्च पहाडी क्षेत्रका घांस तथा डालेघांसका वीरुवा उत्पादनमा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव, स्थानीय प्रजातिको संरक्षण र विकासमा देखा परेका समस्याहरू र समाधानका उपायहरूको बारेमा वताउन सक्ने छन

विधि:

प्रशिक्षण, समूह कार्य, प्रस्तुतिकरण

तालिम सामग्री:

इनामेल बोर्ड, मल्टिमिडिया, मार्कर, ब्राउनपेपर

प्रशिक्षण योजना:

- कक्षाकोठा व्यवस्थान र सिकाइको लागि वातवरण सृजना (५ मिनेट)
- रैथाने उच्च पहाडी क्षेत्रका घांस तथा डालेघांसका प्रजातिहरूको बारेमा जानकारी (२० मिनेट)
- वीरुवा उत्पादनमा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव (१५ मिनेट)
- जलवायु अनुकूलित घांस विकास र यसको आवश्यकता (१५ मिनेट)
- स्थानीय प्रजातिको संरक्षण र विकासमा देखा परेका समस्याहरू (१५ मिनेट)
- समाधानका उपायहरूको बारेमा जानकारी (१५ मिनेट)
- छलफल र शेषनको समग्र निचोड (५ मिनेट)

१५ शिर्षक: गुणस्तरिय विरुवा उत्पादनको लागि गुणस्तरिय वीउको पहिचान, माउ रुख छनोट, वीउ संकलन, प्रशोधन र भण्डारण विधि

दिन: चौथो

सेशन: ३

समय: १ घण्टा ३० मिनेट

उद्देश्य:

सहभागीहरूलाई गुणस्तरिय विरुवा उत्पादनको लागि गुणस्तरिय वीउको पहिचान, माउ रुख छनोट, वीउ संकलन, प्रशोधन र भण्डारण विधि बारेमा जानकारी गराउने

उपशिर्षकहरू:

- गुणस्तरिय विरुवा उत्पादनको लागि गुणस्तरिय वीउको आवश्यकताको बारेमा जानकारी
- गुणस्तरिय वीउको पहिचान गर्ने विधि

- गुणस्तरिय वीउको लागि माउ रुख छनोट
- वीउ संकलन गर्ने विधि
- प्रशोधन र भण्डारण विधि

उपलब्धी:

शेषनको अन्तमा सहभागीहरूले गुणस्तरिय विरुवा उत्पादनको लागि गुणस्तरिय वीउको पहिचान, माउ रुख छनोट, वीउ संकलन, प्रशोधन र भण्डारण विधि बारेमा वताउन सक्ने छन

विधी:

प्रशिक्षण, समूह कार्य, प्रस्तुतिकरण

तालिम सामाग्री:

इनामेल बोड, मल्टिमिडिया, मार्कर, ब्राउनपेपर

प्रशिक्षण योजना:

- कक्षाकोठा व्यवस्थान र सिकाइको लागि वातवरण सृजना (५ मिनेट)
- गुणस्तरिय विरुवा उत्पादनको लागि गुणस्तरिय वीउको आवश्यकताको वारेमा जानकारी (३० मिनेट)
- गुणस्तरिय वीउको पहिचान गर्ने विधि (२० मिनेट)
- गुणस्तरिय वीउको लागि माउ रुख छनोट (२० मिनेट)
- वीउ संकलन गर्ने विधि (२० मिनेट)
- प्रशोधन र भण्डारण विधि (२० मिनेट)
- छलफल र शेषनको समग्र निचोड (५ मिनेट)

१६ शिर्षक: नर्सरी तथा वीरुवा व्यवस्थापन (वीरुवा संरक्षण, सिचाइ, नर्सरी सरसफाइ, विरुवा ग्रेडिड आद)

दिन: चौथो
मिनेट

सेशन: ४

समय: १ घण्टा ३०

उदेश्य:

सहभागीहरूलाई नर्सरी तथा वीरुवा व्यवस्थापन (वीरुवा संरक्षण, सिचाइ, नर्सरी सरसफाइ, विरुवा ग्रेडिड आदि) बारेमा जानकारी गराउने

उपशिर्षकहरू:

- नर्सरी तथा वीरुवा संरक्षण गर्ने तरिका
- नर्सरीको विरुवामा सिचाइ गर्ने तरिका र यसको आवश्यकता
- विरुवा ग्रेडिडको आवश्यकता र विधि
- नर्सरी सरसफाइ आवश्यकता र महत्व

उपलब्धी:

शेषनको अन्तमा सहभागीहरूले नर्सरी तथा वीरुवा व्यवस्थापन (वीरुवा संरक्षण, सिचाइ, नर्सरी सरसफाइ, विरुवा ग्रेडिड आदि) बारेमा वताउन सक्ने छन

विधी:

प्रशिक्षण, समूह कार्य, प्रस्तुतिकरण

तालिम सामाग्री:

इनामेल वोड, मल्टिमिडिया, मार्कर, ब्राउनपेपर

प्रशिक्षण योजना:

- कक्षाकोठा व्यवस्थान र सिकाइको लागि वातवरण सृजना (५ मिनेट)
- नर्सरी तथा वीरुवा संरक्षण गर्ने तरिका (२० मिनेट)
- नर्सरीको विरुवामा सिचाइ गर्ने तरिका र यसको आवश्यकता (२० मिनेट)
- विरुवा ग्रेडिडको आवश्यकता र विधि (२० मिनेट)
- नर्सरी सरसफाइ आवश्यकता र महत्व (२० मिनेट)
- छलफल र शेषनको समग्र निचोड (५ मिनेट)

१७+१८ शिर्षक: वीउ व्याड तयारी, वीउ छर्नु अगाडी वीउको उपचार (इनाकुलेशन, स्कारफिकेशन), वीउ छर्ने (पेलीथिन थैला सिधै वीउ रोप्रे र वीउ व्याडमा वीउ छर्ने) प्रविधि

दिन: पाँचौ
मिनेट

सेशन: १-२

समय: १ घण्टा ३०

उद्देश्य:

सहभागीहरुलाई वीउ व्याड तयारी, वीउ छर्नु अगाडी वीउको उपचार (इनाकुलेशन, स्कारफिकेशन), वीउ छर्ने (पेलीथिन थैला सिधै वीउ रोप्रे र वीउ व्याडमा वीउ छर्ने) प्रविधि बारेमा जानकारी गराउने

उपशिर्षकहरु:

- वीउ व्याड तयारी गर्ने तरिकाको बारेमा जानकारी
- घांस वीउ छर्नु अगाडी वीउको उपचार (इनाकुलेशन, स्कारफिकेशन) जानकारी
- वीउ छर्ने (पेलीथिन थैला सिधै वीउ रोप्रे र वीउ व्याडमा वीउ छर्ने) प्रविधि जानकारी
- फिल्ड अभ्यास तथा व्यवहारिक सिकाइ

उपलब्धी:

शेषनको अन्तमा सहभागीहरुले वीउ व्याड तयारी, वीउ छर्नु अगाडी वीउको उपचार (इनाकुलेशन, स्कारफिकेशन), वीउ छर्ने (पेलीथिन थैला सिधै वीउ रोप्रे र वीउ व्याडमा वीउ छर्ने) प्रविधि बारेमा वताउन सक्ने छन्

विधि:

प्रशिक्षण, समूह कार्य, प्रस्तुतिकरण, प्रयोगात्मक कक्षा

तालिम सामाग्री:

इनामेल वोड, मल्टिमिडिया, मार्कर, ब्राउनपेपर

प्रशिक्षण योजना:

- कक्षाकोठा व्यवस्थान र सिकाइको लागि वातवरण सृजना (५ मिनेट)
- वीउ व्याड तयारी गर्ने तरिकाको बारेमा जानकारी (२० मिनेट)
- घांस वीउ छर्नु अगाडी वीउको उपचार (इनाकुलेशन, स्कारफिकेशन) जानकारी (२० मिनेट)
- वीउ छर्ने (पेलीथिन थैला सिधै वीउ रोप्ने र वीउ व्याडमा वीउ छर्ने) प्रविधि जानकारी (२० मिनेट)
- फिल्ड अभ्यास तथा व्यवहारिक सिकाइ (५० मिनेट)
- छलफल र शेषनको समग्र निचोड (५ मिनेट)

१९ शिर्षक: बृक्षारोपण पद्धति, अवश्यकता र महत्व

दिन: पाँचौ
मिनेट

सेशन: ३

समय: १ घण्टा ३०

उद्देश्य:

सहभागीहरुलाई बृक्षारोपण पद्धति, अवश्यकता र महत्वको बारेमा जानकारी गराउने

उपशिर्षकहरु:

- बृक्षारोपण गर्ने जग्गाको आधारमा बृक्षारोपण गर्ने तरिका (कृषि क्षेत्र, सा.व. क.व., वाटो नहर, भिरालो जग्गा सम्मो जग्गा, सुख्खा ठाउं, पानी जम्ने ठाउं आदी) जानकारी
- बृक्षारोपणको आवश्यकता र महत्व

उपलब्धी:

शेषनको अन्तमा सहभागीहरुले बृक्षारोपण पद्धति, अवश्यकता र महत्व बारेमा वताउन सक्ने छन

विधी:

प्रशिक्षण, समूह कार्य, प्रस्तुतिकरण, प्रयोगात्मक कक्षा

तालिम सामाग्री:

इनामेल वोड, मल्टिमिडिया, मार्कर, ब्राउनपेपर, कोदालो, ट्रे, वीरुवा तथा अन्य सामाग्री

प्रशिक्षण योजना:

- कक्षाकोठा व्यवस्थान र सिकाइको लागि वातवरण सृजना (५ मिनेट)
- बृक्षारोपण गर्ने जग्गाको आधारमा बृक्षारोपण गर्ने तरिका (१ घण्टा)
- बृक्षारोपणको आवश्यकता र महत्व (२० मिनेट)
- छलफल र शेषनको समग्र निचोड (५ मिनेट)

२० शिर्षक: बृक्षारोपण क्षेत्रको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा सदुपयोग(बृक्षारोपण व्यवस्थापन)

दिन: पाँचौ

सेशन: ४

समय: १ घण्टा ३० मिनेट

उद्देश्य:

सहभागीहलाइ बृक्षारोपण क्षेत्रको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा सदुपयोग(बृक्षारोपण व्यवस्थापन) को बारेमा जानकारी गराउने

उपशिर्षकहरू:

- बृक्षारोपण क्षेत्रको संरक्षण कसरी गर्ने
- सम्बर्द्धन भनेको के हो र कसरी गर्ने
- सदुपयोगको आवश्यकता रतरिका

उपलब्धी:

शेषनको अन्तमा सहभागीहरूले बृक्षारोपण क्षेत्रको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा सदुपयोग(बृक्षारोपण व्यवस्थापन) गर्न सक्ने छन

विधी:

प्रशिक्षण, समूह कार्य, समूह छलफल

तालिम सामाग्री:

इनामेल वोड, मल्टिमिडिया, मार्कर, ब्राउनपेपर

प्रशिक्षण योजना:

- कक्षाकोठा व्यवस्थान र सिकाइको लागि वातवरण सृजना (५ मिनेट)
- फिल्ड बृक्षारोपण क्षेत्रको संरक्षण कसरी गर्ने (२० मिनेट)
- सम्बर्द्धन भनेको के हो र कसरी गर्ने (३० मिनेट)
- सदुपयोगको आवश्यकता रतरिका (३० मिनेट)
- छलफल र शेषनको समग्र निचोड (५ मिनेट)

२१-२२ शिर्षक: बृक्षारोपणको लागि क्षेत्र छनोट, सरसफाइ र जग्गाको तयारी छलफल, फिल्ड अभ्यास

दिन: छैठौं
मिनेट

सेशन: १-२

समय: १ घण्टा ३०

उद्देश्य:

सहभागीहरूलाई बृक्षारोपणको लागि क्षेत्र छनोट, सरसफाइ र जग्गाको तयारी तथा खाडल खन्ने तरिका वारेमा जानकारी गराइ फिल्ड अभ्यास मार्फत व्यवहारिक ज्ञान दिने

उपशिर्षकहरू:

- बृक्षारोपणको लागि क्षेत्र छनोट गर्ने तरिका
- सरसफाइ र बृक्षारोपण गर्ने क्षेत्रको तयारी वारेमा जानकारी
- विभिन्न प्रजातीका वीरुवा रोप्नको लागि खाडलको साइज र खाडल खन्ने तरिकाको जानकारी
- प्रयोगात्मक अभ्यास

उपलब्धी:

शेषनको अन्तमा सहभागीहरूले **पशु प्रजनन व्यवस्थापनका** बारेमा वताउन सक्ने छन

विधी:

प्रशिक्षण, छलफल तथा अन्तरक्रिया र प्रयोगात्मक सिकाइ

तालिम सामाग्री:

इनामेल बोर्ड, मल्टिमिडिया, मार्कर, ब्राउनपेपर, कोदालो, ट्रे, वीरुवा तथा अन्य सामाग्री

प्रशिक्षण योजना:

- कक्षाकोठा व्यवस्थान र सिकाइको लागि वातवरण सृजना (५ मिनेट)
- बृक्षारोपणको लागि क्षेत्र छनोट गर्ने तरिका (२० मिनेट)
- सरसफाइ र बृक्षारोपण गर्ने क्षेत्रको तयारी वारेमा जानकारी (३० मिनेट)
- विभिन्न प्रजातीका वीरुवा रोप्नको लागि खाडलको साइज र खाडल खन्ने तरिकाको जानकारी (२० मिनेट)
- प्रयोगात्मक अभ्यास (१ घण्टा)
- अन्तरक्रिया तथा छलफल छलफल र शेषनको समग्र निचोड (५ मिनेट)

२३-२४ शिर्षक:

सहभागीहरुबाट नर्सरी निर्माण तथा बृक्षारोपणसम्बन्धी रिपोर्ट तथा येजना तयारी रिपोर्ट परस्तुतीकरण, तालिमको समिक्षा,

दिन: छैठौं
मिनेट

सेशन: ३-४

समय: १ घण्टा ३०

उदेश्य:

सहभागीहरुलाई सहभागीहरुबाट नर्सरी निर्माण तथा बृक्षारोपणसम्बन्धी रिपोर्ट तथा येजना तयारी र रिपोर्ट परस्तुतीकरण गर्ने सिप सिकाउने

उपशिर्षकहरु:

- नर्सरी निर्माण तथा बृक्षारोपणसम्बन्धमा समूहमा छलफल
- रिपोर्ट तथा येजना तयारी
- परस्तुतीकरण

उपलब्धी:

शेषनको अन्तमा सहभागीहरुले नर्सरी निर्माण तथा बृक्षारोपणसम्बन्धी रिपोर्ट तथा येजना तयारी र रिपोर्ट परस्तुतीकरण गर्न सक्ने छन

विधी:

प्रशिक्षण, समूहमा छलफल तथा अन्तरक्रिया

तालिम सामाग्री:

इनामेल बोर्ड, मल्टिमिडिया, मार्कर, ब्राउनपेपर

प्रशिक्षण योजना:

- कक्षाकोठा व्यवस्थान र सिकाइको लागि वातवरण सृजना (५ मिनेट)
- जैविक नर्सरी निर्माण तथा बृक्षारोपणसम्बन्धमा समूहमा छलफल (४० मिनेट)
- रिपोर्ट तथा येजना तयारी (४०मिनेट)
- प्रमुख परस्तुतीकरण (३० मिनेट)
- अन्तरक्रिया तथा छलफल छलफल र शेषनको समग्र निचोड (५ मिनेट)

२५ शिर्षक: तालिमको समग्र समिक्षा, अन्तिम मूल्यांकन तथा समापन